

Rasbiologin och forskningsperspektiven

Genmåle till Andreaz Wasniowski

MAJA HAGERMAN*

Stockholm

Verksamheten vid Statens institut för rasbiologi är förvånansvärt lite beskriven i svenska standardverk om historia. Inte ens i näst sista delen av åttabandsverket *Sveriges historia, 1920–1965*, som kom för sju år sedan, finns det någon riktig förklaring av verksamheten. Den är omnämnd på flera ställen men bara i förbifarten som ett "forskningsinstitut". Kanske är det en avspegling av att det länge inte heller publicerades så mycket forskning om den svenska rasbiologin. Detta trots att källäget är gott, och stora mängder brev, fotografier, räkenskaper med mera finns bevarade efter rasbiolog Herman Lundborgs verksamhet.

Det grundläggande forskningsarbetet gjordes på 1980- och 1990-talen av professorn i idéhistoria Gunnar Broberg. Han beskrev verksamheten och studerade beslutsprocesserna, då institutet inrättades och då det senare fick ny inriktning när Herman Lundborg gick i pension 1935.¹

Perspektivet var rasbiologins vetenskapshistoriska och institutionshistoriska sammanhang, men efter det hände förvånansvärt lite. Få uppföljningar kom med andra ingångar i ämnet.

Forum för levande historia fick i uppdrag av regeringen att inventera forskningsbehovet, men i Forum för levande historias rapport år 2007 slogs förvånande nog fast att den rasistiska rasbiologin var i stort sett väl-

* Författare, vetenskapsjournalist och hedersdoktor vid Uppsala universitet

1. Gunnar Broberg, "Statens institut för rasbiologi – tillkomstären", i Gunnar Broberg, Gunnar Eriksson, Karin Johannisson (red.), *Kunskapens trädgårdar: Om institutioner och institutionaliseringar i vetenskapen och livet* (Stockholm 1988) samt *Statlig rasforskning: En historik över Rasbiologiska institutet*. Ugglan 4 (1995, 2002) och Gunnar Broberg & Mattias Tydén, "Eugenics in Sweden: Efficient Care", i Gunnar Broberg & Nils Roll-Hansen (red.), *Eugenics and the Welfare State: Sterilization Policy in Denmark, Sweden, Norway, and Finland* (Uppsala 1996, 2005).

känd och färdigutforskad.² Ingen utanför akademiens kretsar kom dock till tals i rapporten, inte heller antydde att man kunde betrakta detta ur fler perspektiv än de inomvetenskapliga. Att det exempelvis kunde behövas kunskap om vilka minnen och spår dessa läror lämnat hos dem som blev graderade som lägre stående, som med tvångsmetoder utsattes för kroppsundersökningar och integritetskränkande fotograferingar.

I Amanda Kernells prisade långfilm *Sameblod* (2016) blir en rasbiologisk undersökning för första gången, vad jag vet, gestaltad med spelfilmens fulla kraft, och det är en trovärdig bild som ges. Samernas barn blev avklädda nakna och fick stå på rad och huttra framför rasbiologiska institutets kamera. Just nomadskolans barn ansågs inom rasforskningen viktiga att fotografera på detta sätt, och även ta blodprover på, men inte andra barn i Sverige.³

Det institutionshistoriska perspektivet utvecklades dock vidare. I en uppsats från 2009 redde Aron Ambrosiani ut turerna kring ett förslag om att inrätta ett Nobelinstitut för rasbiologi vid KI.⁴ Maria Björkman och Sven Widmalm breddade 2010 perspektivet kring lobbykampanjen som föregick institutets inrättande.⁵ Men mitt intryck är ändå att det egentligen är först nu på senare år som flera nya projekt tillkommit med andra perspektiv. Institutets användning av bilder har uppmärksammats av forskare som Ulrika Kjellman och Katrin Zippel.⁶ Och det finns flera doktorander som arbetar med pågående projekt, som exempelvis Christer Eld och Benjamin Britas Eriksson.

2. Björn Furuhausen, *Den svenska rasbiologins idéhistoriska rötter: En inventering av forskningen*, Forum för levande historia (Stockholm 2007).

3. I rasbiologiska institutets fotosamling, i Uppsala universitetsbiblioteks arkiv, finns sju album med bilder på klädda, och ibland avklädda, barn i nomadskolan. Nomadskolornas totalt cirka 600 elever ingick samtliga i Lundborgs rasbiologiska undersökningar. De övriga drygt 9 000 barnen i vanliga folkskolor i Norrbotten samlade han, vad jag kunnat se, inga bilder på i fotografiska album. Utöver albumen med nomadskolebarn finns det bara ett enda album till med övriga skolbarn i Sverige, det är från Gnarp i Hälsingland 1929.

4. Aron Ambrosiani, "Rektor Lennmalms förslag: Om 1918–1921 års diskussioner kring ett Nobelinstitut i rasbiologi vid Karolinska institute", i *Nobel Museum occasional papers* nr 7 (Stockholm 2009).

5. Maria Björkman & Sven Widmalm, "Selling Eugenics: The Case of Sweden", i *Notes and Records of the Royal Society*, 64:4 (2010) s. 354–400.

6. Ulrika Kjellman, "A Whiter Shade of Pale: Visuality and Race in the Work of the Swedish State Institute for Race Biology", i *Scandinavian Journal of History*, 38:2 (2013) och "How to picture race? The use of photography in the scientific practice of the Swedish State institute", *Scandinavian Journal of History* 39:5 (2014). Katrin Zippel, "Learn to see! Photography in the Service of Race Biology", i Helmut Müssener & Per Jegeback (red.), *Rasen och vetenskapen* (Uppsala 2009).

Förhoppningsvis kan även mina arbeten komma forskningen tillgodo; 2015 gav jag ut den första bok som skrivits om personen Herman Lundborg, samma år kom också en dokumentärfilm där jag följer honom i spåren, uppsöker platser där han vistades i Lappland och träffar människor som minns. Året efter publicerade jag också några vetenskapliga uppsatser, bland annat om hans utbyte med tyska forskarvänner och samarbetet med präster i Svenska kyrkan.⁷

Behovet av att utforska och diskutera rasbiologin är fortfarande stort, och för mig blir det särskilt uppenbart när jag läser Andreaz Wasniowski's recension av min bok "*Käraste Herman*" i *Historisk tidskrift* 137:1 (2017). Recensionen är kritisk – sådant får författare leva med – men dessvärre innehåller den även flagranta faktafel och påståenden som är så missvisande att de måste bemötas.

Sverige var en av de världsledande nationerna inom detta område. Det var världens första statliga institut för rasbiologi som slog upp portarna i Uppsala 1922, och den verksamhet som där bedrevs ingår i en lång tradition av svensk rasforskning. Man kan säga att den sträcker sig tillbaka till Linné men tar sig tydligt uttryck från 1830-talet med professor Anders Retzius vid Karolinska institutet.⁸ Den fortsätter sedan åtminstone fram till slutet av 1960-talet, då docent Bertil Lundman höll beryktade föreläsningar vid Uppsala universitet och även examinerade, tenderade och delade ut universitetspoäng till studenter som pluggat hans textkompendier i raslära.

Recensenten Andreaz Wasniowski och jag har olika syn på hur man ska förhålla sig till rasbiologin, det vill säga vad man kan eller bör ta avstånd ifrån som författare eller forskare. Wasniowski kritiserar min

7. Maja Hagerman, *Käraste Herman: Rasbiolog Herman Lundborgs gåta* (Stockholm 2015), och "Svensk rasforskning och den nazistiska världsbilden: Om rasbiologen Herman Lundborgs vänskap och utbyte med ledande rasygieniker i Nazityskland" i Maria Björkman, Patrik Lundell & Sven Widmalm (red.), *De intellektuellas förräderi? Intellektuellt utbyte mellan Sverige och Tredje riket* (Stockholm 2016) och "Svenska kyrkan och rasbiologin", i Daniel Lindmark & Olle Sundström (red.), *De historiska relationerna mellan svenska kyrkan och samerna: En vetenskaplig antologi, Band 2* (Skellefteå 2016) samt "Herman Lundborgs gåta", i Kajsa Andersson (red.), *Såpmi i ord och bild II: En antologi*. (On Line Förlag 2017). Dokumentärfilmen *Hur gör man för att rädda ett folk? Om Herman Lundborg, chef för Statens institut för rasbiologi* sändes i SVT 2015 och finns att se på <<https://vimeo.com/ondemand/hurgormanforattraaddaettf>>.

8. I boken *Det rena landet: Om konsten att uppfinna sina förfäder* (Stockholm 2006) skrev jag om den äldre generationen svenska rasforskare, som professorerna Anders och Gustaf Retzius, far och son, vid Karolinska institutet, professorn i anatomi i Lund Carl Magnus Fürst och arkeologen och riksantikvarien Oscar Montelius.

framställning som otillbörligt vinklad – att den genomsyras av ett moraliskt avståndstagande som han anser inte är passande.

Men Lundborg var en inflytelserik nazisympatisör. Han hyllade Hitler och nazismen, exempelvis vid en internationell konferens om befolkningspolitik i Berlin 1935, alltså under just de år då hundratusentals tyskar höll på att dömas till tvångssterilisering. Det var Lundborgs gamla forskarvänner, Ernst Rüdin, Eugen Fischer, Fritz Lenz, som utformat steriliseringslagen och som satt som domare i de nyinrättade steriliseringsdomstolarna. Metoderna för att åstadkomma ”befolkningsförbättringen” hade de propagerat för ända sedan 1910-talet i den rashygieniska rörelse där även Herman Lundborg ingick. Lundborgs förhoppning hade varit att hans rasbiologiska institut i Uppsala skulle få ett konkret myndighetsuppdrag att utforma en svensk steriliseringspolitik redan på 1920-talet. Som vi vet blev det inte så, en svensk steriliseringslag kom till först vid den tid då han gick i pension. Men detta är det idémässiga sammanhanget – den rashygieniska rörelsen – och den tar jag alltså tagit avstånd ifrån.

Statens institut för rasbiologi hade en officiell ställning och skänkte därmed vetenskaplig legitimitet åt idéer om människoraser och hierarkier, inte bara inom landet utan i vidare kretsar, inte minst i den tyskspråkiga världen. Under de år då nazismen växte fram i Tyskland, upphöjde det svenska institutet en nordiskt blond och blåögd människotyp till ideal, och bekräftade att en sådan ”nordisk typ” faktiskt existerade och hade världshistorisk betydelse. Lundborgs svenska rasforskning fungerade med andra ord i Tyskland som ett slags kvitto, en utifrån kommande bekräftelse på att det som förkunnades i högerradikala och rasistiska kretsar, bland de tyska rashygieniker som bar fram den nazistiska ideologin, faktiskt var sant. Det fanns en professor vid ett statligt institut i Sverige som förkunnade samma sak: raslärorna var verkliga, de läror som kom att utgöra ett grundfundament till den framväxande nazismen. Så det skulle behövas mer av internationella utblickar i forskningsdebatter, för att sätta in svenska institutet i ett sammanhang och belysa dess rön internationellt. För min egen del planerar jag också att göra fortsatta undersökningar riktade åt detta håll.

Jag har sett exempel på att även konkreta praktiker överfördes från Sverige till Tyskland. Metoder och hjälpmedel som Lundborg utvecklade i samband med de stora rasundersökningar han gjorde i Sverige på

1920-talet, kom att återanvändas på 1940-talet vid iscensättandet av nazisternas folkmordspolitik. Och den raslära som SS tillämpade vid folkfördrivningarna på Östfronten, hade också på ett avgörande sätt präglats av inflytande från Uppsala.

Wasniowski kritiserar mig dock för att inte förstå Lundborgs svenska rasbiologi. Han menar nämligen att den hörde hemma i ett helt annat vetenskapligt sammanhang än det jag beskriver: att det var ett kvantitativt mätande av kroppar som saknade värderande förtecken. Men här är det Wasniowski som inte har förstått. Lundborgs forskarbakgrund var inte fysisk antropologi. Han var till yrket psykiater och hans engagemang för det rasbiologiska kom inte ur en neutral önskan att samla mått på näsor och skallar, för måttens egen skull. Tvärtom. Vad som drev honom var något annat: att stoppa ”degenerationen”, den folkförsämring som han, och många andra vid denna tid, tänkte sig uppstod genom ”rasblandning”. Kroppsmätningarna var för honom helt enkelt en metod för att kartlägga denna föregivna uppblandning.

Under arbetet med boken har jag då och då också stött på argument som att rasbiologin var en marginell företeelse utan större betydelse, att den var ett misstag och en vetenskaplig återvändsgränd som inte ledde någonstans och som därför inte förtjänar att uppmärksammas. Enligt detta synsätt var rasbiologin ”ovetenskaplig” – och därför, underförstått, också rätt oviktig. Men som jag ser det, är det tvärtom så att det faktum att rasbiologin hade status som vetenskap gör den särskilt angelägen att forska om och diskutera i dag.

På 1910-talet och i början av 1920-talet hade idén ett brett genomslag bland ledande medicinare vid universiteten, men en vindkantring började gradvis märkas i opinionen från andra halvan av 1920-talet. Budskapet handlade om modernitet, upplysning och rationalism. Vetenskapen skulle användas för att bekämpa sociala missförhållanden. Okunnighet, fördomar, gamla falska auktoriteter, och till och med Gud, kunde utmanas med naturvetenskap och inte minst medicin. Det pågick ett storslaget upplysnings- och reningsarbete under åren kring sekelskiftet 1900. Ett korståg mot smutsiga underkläder, dåligt dricksvatten, ohälsosamma bostäder och brist på avlopp och sophantering. Hygienismen, renhetsläran, nådde även längst in i människokroppens biologi, in till arvsanlagen. Francis Galton argumenterade för vad han kallade ”eugenics”. På tyska kom begreppet ”Rassenhygiene” att lanseras av läkaren

Alfred Ploetz i skriften *Grundlinien einer Rassenhygiene* (1895). Termen "Rassenbiologie" tillkom som en logisk följd av rashygienen, eller snarare som ett förled till den. Innan direkta ingripanden, rashygieniska åtgärder som exempelvis sterilisering, kunde sättas in behövdes en fas av kartläggning, utredning och kunskapsinhämtning; detta var rasbiologin.

Termen rasbiologi använde Ploetz även i titeln på den tidskrift han startade år 1904, *Archiv für Rassen- und Gesellschaftsbiologie, einschliesslich Rassen- und Gesellschafts-Hygiene (argb)*. Året därpå grundade Ploetz också ett rashygieniskt sällskap, Gesellschaft für Rassenhygiene, som skulle ägna sig framför allt åt förhållanden kring urval och gallring bland människor. Sällskapets mål var en förnuftsstyrd, vetenskapligt grundad kontroll av "människoproduktionen", och Ploetz ville att sällskapet skulle växa till en internationell organisation, och 1909 grundades det Svenska sällskapet för rashygien som dess första underavdelning utanför Tyskland.

Ibland har jag också stött på synpunkten att institutet inget hade med universitetet att göra, eftersom det var en statlig myndighet som tillkommit på politisk väg genom riksdagsbeslut. Men rasbiologin var ett vetenskapligt ämne vid universitetet i flera år innan institutet kom till. Herman Lundborg blev år 1915 landets första docent och även en av världens första forskare i detta ämne, som han valde att kalla "rasbiologi och medicinsk ärftlighetsforskning". Sex år senare fattade riskdagen beslut om att inrätta en professur åt honom i samma ämne. När rasbiologiska institutet öppnade till nyåret 1922 fanns institutet också med i universitetskatalogen, som en underavdelning inom medicinska fakulteten. Institutets lokaler låg också inom universitetet, i Lundborgs gamla tjänsterum, de rum han disponerade även då han var enskild forskare. Så gränslinjen mellan den statliga myndigheten och universitetet är inte helt tydlig.

Wasniewski skriver att Lundborgs verksamhet inte kan förstås mot bakgrund av den rasistiska tradition Gobineau tillhörde. Att han påstår detta är uppseendeväckande, eftersom det är Lundborg själv som hyllar Gobineau. Vid just den tid då han byter forskningsinriktning och blir docent i rasbiologi vid Uppsala universitet, beskriver han Gobineaus "Essä om människorasernas ojämlikhet" som en text av stor betydelse.⁹

9. "Senare årtiondens antropologiska och biologiska forskning har emellertid i mångt och mycket givit Gobineau rätt" och "I stort sett måste nog varje klarsynt forskare, som arbetar på

Herman Lundborg påtalar ofta i artiklar och anföranden att ett av samtidens största missförstånd är att alla människor skulle ha lika värde. Det har de naturligtvis inte, påpekar han. Människor har olika värde redan från födelsen genom sin biologiska konstitution. De har helt enkelt goda eller dåliga anlag, vilket den moderna vetenskapen kunnat visa. Denna viktiga grundtes vill den rashygieniska rörelsen få ledande politiker att förstå och ta till sig. Flera av sällskapetets ledande namn i Tyskland stöder därför också den framväxande nazismen, och så gjorde även Lundborg i Sverige, om än inte öppet i början.

En forskningsdebatt om rasbiologin under Lundborgs tid skulle även behöva ta upp institutets inverkan på de yrkesutbildningar av lärare, läkare, sjuksköterskor, domare och andra i offentlig tjänst, som fanns i universitetsstaden. Inom läkar- och lärarutbildningarna har jag förstått att det ingick rasbiologi under 1920- och 1930-talen. En granskning av kurslitteratur skulle kunna visa om inslag av rasbiologi återfanns även i andra utbildningar. Men idéerna spreds också mer allmänt och det fanns en beredskap att ta emot dem, vilket syns i den korrespondens jag läst. Präster och lärare kunde uppfatta rasbiologin som en modern befolkningsvetenskap, ämnad att vara till hjälp i deras arbete och deras omsorger om befolkningen i den egna församlingen eller skolan. Kanhända låg det också i deras yrkesidentitet att, som bärare av högre utbildning och representanter för lärdom, modernitet och upplysning i lokalsamhället, vara lojala understödjare av rasbiologin.

Diskussionen behöver också handla om vad rasbiologin hade för betydelse för exploateringen av Norrland. Redan i början av 1800-talet framstod språket som ett slags "rasgräns" inom svensk forskning, modersmålet var ett tecken på vem som var äktsvensk och vem som inte var det. Man antog att vissa svenska medborgare egentligen inte hörde hemma här utan hade egna "urhem" någon annanstans, längre österut, kanske i Asien. Dessa rasteorier, som tog sitt avstamp i språkskillnader, fick en slags naturvetenskaplig underbyggnad då professorn i anatomi Anders Retzius uppfann skallindex, och delade in befolkningen i Norden i kortskallar och långskallar i sin schematiska rasforskning.

dessa områden, erkänna värdet av hans grundåskådningar och skänka den geniale mannen sin beundran", skriver Lundborg i en hyllande introduktion till Gobineau i skriften *"Rasbiologi och rashygien"* (1914) s. 59 och 70. Se även Hagerman (2015) s. 39–46.

Fokus i Lundborgs rasbiologi låg också på dem i norra Sverige som hade samiska eller meänkieli som modersmål i stället för svenska. Han bedrev sina undersökningar samtidigt som industrialiseringen pågick med utbyggnad av gruvdrift, vattenkraft och skogsbruk, och rasbiologin fungerade som ett slags "vetenskapligt" rättfärdigande av vad som pågick. Den kuggade så att säga rakt in i nationalstatens strävan efter kontroll över dessa områden, och att utnyttja naturresurserna där. I försiktiga ordalag beskrev Lundborg de pågående samhällsförändringarna som en slags rasernas kamp, där en starkare ras med nödvändighet skulle komma att besegra en svagare och ta dennes livsrum.¹⁰

Han tillbringade en mycket stor del av sin tid på resa i norr. Flera månader nästan varje år i mer än 20 års tid befann han sig i Lappland och andra nordliga landskap. Så den verkligt stora forskningsfrågan handlar, som jag ser det, om vad allt detta arbete egentligen syftade till. Lundborgs "lappundersökning" blev aldrig färdig på det sätt han tänkt sig. Efter 20 år publicerade han en första del *The race biology of the Swedish Lapps: Part one* (1932), om samernas förhistoria, demografi och framtidsutsikter. Överraskande kom han där fram till att samerna var en växande befolkning – inte minskande, som man skulle tro. Han påstod sig ha kunnat räkna ut, i kyrkböckernas anteckningar om födda och döda, att varje samekvinna födde i genomsnitt 1,2 döttrar, barn som sedan själva nådde fruktsam ålder och fick egna barn. Han menade alltså att här fanns en befolkningstillväxt som var mycket försätlig eftersom den pågick i det fördolda. Den märktes inte eftersom samerna levde utspridda över stora områden. Deras befolkningsökning var i synnerhet svår att upptäcka då samerna dessutom valde att bli bofasta, ägna sig åt jordbruk och började tala och klä sig som svenskar. Men Lundborg underströk att sin biologi hade de ju ändå kvar.

En del av innehållet i det som skulle ha blivit den andra delen av undersökningen publicerades flera år efter det att han gått i pension och lämnat institutet, först 1941.¹¹ I en påkostad, rikt illustrerad volym med bildplanscher i högklassigt tryck publicerades här de mätdata som

10. "...svenska intressen gå mången gång i annan riktning än nomadens. Det blir då den senares lott att ge vika", skriver Herman Lundborg i "Befolkningsstrukturen i Norrbotten och nordliga Lappland särskilt i några fjällbyar i närheten av Torne sjö", *Ord & Bild* (1919) s. 642.

11. Publikationen finns i två utföranden: Gunnar Dahlberg & Sten Wahlund, *The race biology of the Swedish Lapps 2: Anthropometrical survey* (Uppsala 1941) och i ett särtryck, utan förord, av Sten Wahlund, *Anthropometry of the Swedish Lapps* (Uppsala 1941).

samlats in under Lundborgs tid som chef, med skullmått och så vidare på över 3 000 namngivna personer. Med hjälp av inte mindre än 198 fotografier förevisades också samiska personers kroppar och utseenden. Man kan undra varför detta skulle publiceras 1941, mitt under andra världskriget. Och man kan undra varför dessa data hade samlats in till att börja med. Vad hade Lundborg tänkt använda materialet till? Det kommer vi kanske aldrig att få veta, för den tredje och sista delen av hans "lappundersökning" blev aldrig färdig.

I ett hemligt brev framgår att han, som redan nämnts, tidigt hade nazistiska sympatier, men också att han medvetet avstod från att visa offentligt var han stod.¹² Av försiktighets skull undvek han även att uttrycka sig kritiskt, nedvärderande om utpekade folkgrupper i Sverige. Genomgående lät han hellre andra avge nedsättande omdömen. I boken har jag visat hur metodiskt han gick tillväga då han vid flera tillfällen anlidade andra skribenter för att framföra budskapet. Recensent Wasniowski menar dock att detta är ett osakligt påståande: att jag otillbörligt blandar samman åsikter hos olika skribenter, exempelvis Rolf Nordenstrengs och Herman Lundborgs bara för att "de publicerade sig i samma bok". Men detta är inte korrekt återgivet. Lundborg organiserade en stor utställning med fotografier, "Svenska Folktyper", som turnerade landet runt och drog stor publik år 1919. I samband med utställningen gav han också ut en förklarande textbok, *Rasfrågor i modern belysning*, en antologi med bidrag av olika skribenter. Lundborg var redaktör, och till bokens kapitel om finnar och samer anlidade han en frilansförfattare i Uppsala som redan var känd för att uttrycka sig frispråkigt nedvärderande om dem. Lundborg tog emot den beställda texten och publicerade det Nordenstreng skriver om exempelvis samerna: "Den lapska rasen kan knappast räknas bland de högre. Den är tvärt om en efterbliven utvecklingsform av människan."¹³

Under 2016 har Svenska kyrkan publicerat en vitbok med historiska perspektiv på relationen mellan kyrkan och samerna. Initiativet är förhoppningsvis början på en välbehövlig process, för här blir det tydligt att samernas historia angår hela Sverige. Ärkebiskop Antje Jackelén

12. Hemligt brev från Lundborg till tidningen Nationalsocialisten 19 september 1924, se Hagerman (2015) s. 240–242.

13. Rolf Nordenstreng, "Finnar och lappar", i Herman Lundborg (red.), *Rasfrågor i modern belysning, med särskild hänsyn till det svenska folket* (Stockholm 1919) s. 45.

skriver om kyrkans roll i förordet: ”Vi har ett ansvar att ta: för vår del i Sveriges koloniala historia, för våra svårigheter att bearbeta den.”¹⁴ Min förhoppning är att perspektivet kan vidgas, och kyrkans vitbok kan följas av en liknande genomlysning av hur vetenskapssamhället agerade, för även universitetsforskningen bidrog starkt till att vissa i Sverige blev utpekade som lägre stående och främlingar. Det pågick inte bara inom naturvetenskap och medicin, även kulturhistoriker och arkeologer drog gränser mellan högre indoeuropeiska folk och andra som man i nedsättande ordalag angav som främmande och mer primitiva. Något som också fick till följd att man betedde sig etiskt annorlunda mot dem, grävde upp deras kranier på begravningsplatser för att de skulle ingå i anatomiska samlingar, och tog offerstenar från deras heliga marker för att ha i museisamlingar om religion och folktro. Naturområden där de sedan länge bedrivit jakt, fiske, renskötsel och samlat bär och örter blev av geografiska vetenskapsmän kartlagda och utpekades som okänd vildmark – en obefolkad natur. Det är i detta vetenskapliga sammanhang som även rasbiologin finns.

Som sakprosaförfattare skriver jag i en annan genre än den akademiske forskaren. Författaren berättar friare, och förhåller sig mer prövande och personligt till sitt ämne. Men min strävan har ändå varit att det i texten ska gå att skilja mellan belagda fakta och prövande funderingar – så långt det nu är möjligt, utan att läsaren förrirrar sig i en skog av reservationer. Då jag i boken framför vissa teorier – särskilt i laddade och kontroversiella ämnen – så försöker jag markera detta tydligt i texten. Exempelvis när jag skriver om Marias och Allans barnlöshet och eventuella sterilisering står det: ”Ingen kan veta varför det är så. Men det vore logiskt om...” (s. 333–334). Detta är för Wasniowski ett exempel på osakligt påstående. Alltså: Han accepterar inte den språkliga skillnad jag gör mellan prövande resonemang å ena sidan, och belagda fakta å den andra.

I dag finns det ett stort intresse för rasbiologin, såväl inom forskarvärlden som utanför den. Och i min bok om Herman Lundborg har jag vinnlagt mig om att de efterforskningar jag gjort ska kunna användas av andra. Fackböcker inom allmänlitteratur innehåller långt ifrån alltid referenser, men i ”*Käraste Herman*” finns 750 noter som hänvisar till

14. Antje Jackelén, Förord, i Daniel Lindmark och Olle Sundström (red.) (2016) s. 12.

källor och litteratur, för att man genom hela berättelsen ska kunna följa varifrån fakta kommer. Tre hundra noter ger bakgrunder om använda källor och litteratur, ibland i lite längre texter. Jag hänvisar alltså inte bara till citat. Ändå skriver Wasniowski att här sällan anges källor för andra uppgifter än direkta citat. Det är förbryllande.

Listan på osakligheter är längre, men jag stannar här. Undrande inför recensentens avsikter. Jag vill gärna diskutera rasbiologin, och min framställning av den, men hoppas på en mer seriös debatt, som inte grundas på uppenbara sakfel och missvisande påståenden. För samtalet behövs.